

Inför din Bar/Bat-mitsva

JUDISKA FÖRSAMLINGEN I STOCKHOLM

Förord

Mazal tov! Du skall bli Bar/Bat mitsva snart. Du har kanske hört uttrycket många gånger utan att veta vad det verkligen betyder eller innebär. ”Bar” är det arameiska språkets motsvarighet till hebreiskans ”ben”, alltså son. ”Bat” betyder dotter på hebreiska, och ”mitsva” betyder bud.

Bar mitsva = budets son

Bat mitsva = budets dotter

Innebörden är en som blir eller är kompetent att uppfylla Torans bud.

Den judiska traditionen föreskriver att en judisk pojke betraktas som vuxen då han blir 13 år, och en judisk flicka då hon blir 12 år. (flickor lär mogna fortare än pojkar, nämligen!) Fr o m denna ålder blir du en ansvarig människa, d v s att du blir ansvarig för dina egna handlingar när det gäller det judiska. Då blir du förpliktad att fira shabat, Pesach etc, att fasta på Jom Kipur t ex och att utföra övriga judiska seder och bruk. Du som är pojke räknas i *minjan*, bland de tio män som behövs för att förrätta en offentlig gudstjänst.

Före denna ålder fick du inte medverka i gudstjänsten inför församlingen. Nu går det, och för att visa detta för församlingen, kommer du att läsa böner, haftaratexten och liknande i synagogan. Det är till detta ändamål din bar/batmitsva undervisning kommer att tjäna.

Följande är mycket viktigt för dig att veta: När du sjunger i synagogan kommer ingen att bedöma din sångröst. Det är inte alls viktigt. Bar/Batmitsva ceremonin är ingen musikalisk föreställning. Det viktigaste är att uttala texten klart och tydligt och att dela upp verserna i satser på rätt sätt.

Allt detta kommer du och vi, att arbeta tillsammans med.
Lycka till och *Mazal tov* i förhand.

Kantor Maynard Gerber
Kantor Paul Heller

Innehållsförteckning

Tora- och Haftaraläsningen i Synagogan.....	1
Tropps-systemet	3
Troppgrupper.....	5
Troppövningar	7
Tora-berachot	9
Berachot före Haftara	9
Berachot efter Haftara	10
Hebreiska alfabetet.....	11
Haftaraläsningen	12
Översikt av den judiska Bibeln (Tanach).....	13
Profeterna	16
Något om bönboken.....	19
Grundläggande gudstjänstordning.....	20
Att delta i gudstjänsten	21
Talit.....	22
Tefilin	23
Shabatljusen.....	28
Kidush för Sabbatsaftonen	29
Shema	30
Kidush för Sabbatsmorgonen	31
Havdala	32
Det judiska året.....	34

Du som blir Bar- eller Bat mitsva – vet du följande om Tora- och Haftaraläsningen i synagogan?

- Den centrala delen av morgongudstjänsten på Shabat eller helgdagar är Toraläsningen
- (hebr. *Keriat hatora*).
- Varje Torarulle innehåller **de Fem Moseböckerna**.
- Toran är uppdelad i 54 Veckoavsnitt.
- Ett veckoavsnitt (hebr. **Sidra** eller **Parasha**) läses nästan varje Shabat i Synagogan.
- Den första sidran läses på sabbaten efter Simchat Tora (september eller oktober månad). Fr o m denna Shabat läses Toran tills den blir färdigläst ett år senare på Simchat Tora.
- Varje **sidra** uppdelas i sju delar. Sju judiska vuxna, en i taget, kallas fram till Toran för att läsa en tacksägelsebön före och en tacksägelsebön efter läsningen av en av dessa sju delar.
- Äran att bli kallad till Toran kallas för **Alija**, som betyder ”att gå upp” (man stiger upp på Biman ’podiet’ där Toraläsningen äger rum).
- Den första alijan ges till en **Kohen** (prästättling) och den andra till en **Levi** (levit)
- Efter sjunde alijan blir ytterligare en person kallad till Toran, för att bli hedrad med **Maftir** alijan (Maftir betyder ”avslutare”).
- Vanligtvis består Maftiralijan av sjunde alijans tre sista verser.

- Förr i tiden läste varje den person som fått en *alija* sin egen text. Numera har man istället en särskild Toraläsare, **Baal Kore**, som läser texten och varje ole läser bara inledande och avslutande **B'rachot** (välsignelser). På så sätt kan även en icke läskunnig få en alija utan att behöva skämmas.
- Efter Maftir alijan lyftes Toran (hebr **Hagbaha**) samt ihoprullas och påklädes överdrag och annan utsmyckning (hebr. **Gelila**).
- Den som får Maftiralijan läser även **Haftaran** (hebr ”avslutning”).
- Haftaran består av ett avsnitt ur den del av Bibeln som heter ”Profeterna” (hebr **Neviim**).
- I de flesta fall finns det något gemensamt tema mellan sidran och haftaran.
- Varje sidra har sitt eget namn. Detta namn kommer ifrån det första viktiga ordet (eller de första viktiga orden) i sidran. T ex Vajishlach (”och han sände...”) eller Shelach Lecha (”sänd åstad...”).
- På sabbater då det infaller viktigare eller större helgdagar, uppskjutes sabbatens vanliga sidra till veckan därpå. (På sådana sabbater läser man särskilda helgdags Toraläsningar). På denna händelse måste två sidrot per sabbat läsas då och då under året så att alla 54 sidrot skall hinna läsas inom ett år.
- När det är ett judiskt skottår som har 13 månader istället för 12, läses bara en sidra på nästan varje Shabat.
- Det är vanligt att lägga till några alijot på sabbaten om mer folk skall hedras just denna Shabat. Ett sådan tilläggsalija kallas för Hosafa (”tillägg”).
- Minst tre verser ur Toran måste läsas per alija.
- Många församlingar läser hela Toran inom ett år. Vissa församlingar läser bara en tredjedel varje år, vilket innebär att i dessa församlingar tar det 3 år att läsa hela Toran. Det kallas för en treårig Toracykel.

Troppsystemet (Taame hamikra)

- Själva ordet ”tropp” är grekiska och betyder ”sätt”, ”vis”, eller ”modus”, d v s en ”musikalisk stil”.
- På hebreiska kallas troppsystemet för **Taame Hamikra**. **Taame** betyder ”smak”, ”mening” eller ”förstånd”. **Hamikra** betyder ”läsningen”. Därför betyder **taame hamikra** ”läsningens mening”.
- Tropssystemet kan även kallas för ”Kantillation”, som är en allmän musikalisk term.
- Det finns 28 tropptecken eller symboler.
- Nästan varje ord i Toran och i Profeterna (N’vi im) har ett (ibland två) tropptecken som finns antingen ovanpå eller under ordet.
- Varje tecken har sin egen melodi och sitt eget namn.
- Den som skall lära sig sjunga ur Toran eller att sjunga haftara borde lära sig både melodierna och namnen till tropptecknen. Då kan man sjunga vilken Tora- eller Haftaratext som helst, eftersom de samma tecknen finns om och om igen i alla texter.

Tropptecknen

שמות הטעמים וסימניהן

קָרְמָא מְנַח זְרָקָא מְנַח סְגוּל מְנַח | מְנַח רְבִיעִי
מִהַפָּה פִּשְׁטָא זָקָף קָטָן זָקָף-גָּדוֹל מְרַכָּא
טְפֻחָא מְנַח אֲתַנְחֵתָא פֶּזֶר תְּלִישָׁא-קֶטְנָה
תְּלִישָׁא-גְדוֹלָה קָרְמָא וְאִזְלָא אִזְלָא-גְרֵשׁ

יְתִיב פְּסִיק |

גְּרֵשִׁים הִרְגָּא תְּבִיר

מְרַכָּא-כְּפוּלָה מְרַכָּא טְפֻחָא מְרַכָּא

סוּף-פְּסִיק:

Nu skall vi se hur det hela fungerar:

a) Detta tecken heter *pashta*

Dess melodi består av tre noter, så här:

Låt oss säga att ordet har ett pashta-tecken ovanpå. Då sjunger vi så här:

Nu tar vi ett exempel till:

b) detta tecken heter *mapach*. Dess melodi är:

Låt oss säga att ordet har ett mapach-tecken under

Då sjunger vi så här:

De flesta tecken står vid den stavelse i ordet som skall betonas. Några tecken står dock vid ordets första eller sista bokstav, utan hänsyn till den betonade stavelsen).

Vissa tecken delar upp meningarna i satser och rösten måste stanna vid dem.

Tropptecknen har 3 huvudfunktioner:

- de visar hur texten skall sjungas
- de visar för det mesta var ordets betoning eller accent ligger
- de delar upp meningarna i satser

Troppgrupper

Troppsystemet kan delas upp i olika grupper så att det blir lättare att komma ihåg och även för att vissa tecken har ett ganska starkt förhållande till varann.

Det viktigaste (eller huvud) tecknet i varje grupp är den sista. Hela gruppen kallas efter sista tecknets namn.

När man sjunger varenda grupp har man känslan av att alla tecknen dras åt den sista.

Efter det sista tecknet i gruppen har sjungits ska det vara en kort paus innan man går vidare till nästa grupp i texten.

De viktigaste grupperna heter

סוּדָּר־פְּסוּקִי: .1

אֶתְנַחֲתָא .2

קִטּוֹן .3

Haftarläsningen

På Shabat och helgdagar samt även på vissa fastedagar följs Toraläsningen av haftaraläsning (avslutning)

Toran läses ur den handskrivna rullen medan haftaratexten brukar läsas ur en tryckt Bibel (Chumash).

Den judiska Bibeln kallas Tanach och består av tre delar:

1. Tora (De Fem Moseböckerna)
2. Neviim (Profeterna)
3. Ketuvim (Skrifterna)

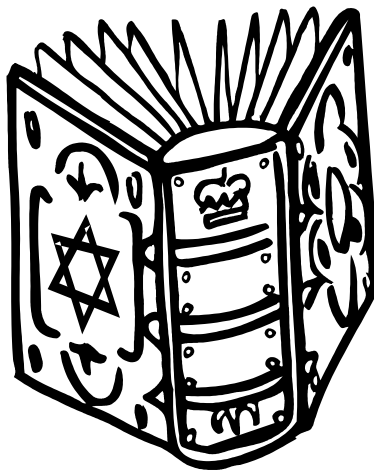
Haftaran hämtas ur andra delen, d v s Profeterna. Det finns alltid en lämplig anledning varför en viss haftara läses. Det kan t ex bero på att dess tema har någonting gemensamt med Toraläsningen den dagen, eller att haftarans tema speglar en viss Shabats karaktär eller stämning.

Haftaraläsningen tros ha introducerats i gudstjänsten en kort tid före Makabéerna uppror (Chanukberättelsen) – för över tvåusen år sedan. Syrierna som regrade över Israel, förbjöd läsningen ur Toran. För att hålla Torans budskap vid liv, läste våra förfäder varje Shabat ett avsnitt ur Profeterna, vars tema liknade det förbjudna Toraavsnittet.

Hur uppstod traditionen att man sjunger haftaran eller ur Toran?

Ja, det finns några tankar om just denna intressanta fråga. Förr i tiden brukade man sjunga de texter man studerade. (Det gör man även idag när man t ex studerar Talmud). Musiken tolkade texten och gjorde den ännu mer meningsfull, så att säga. Musiken var även till hjälp när det gällde att lära sig texten utantill eftersom det fanns så få böcker på den tiden.

Hur gamla troppmelodierna är, är svårt att säga. Vi vet ju att dessa melodier har överförts som en muntlig tradition från generation till generation. Men eftersom judar har bott över hela världen har varje judisk församling bidragit med sin egen version av dessa melodier. Därför låter de något annorlunda hos nästan varje person.

Tropp-grupperna

(13) (תְּלִישָׁא-גְדוּלָה)	(1) (מִרְכָּא טַפְחָא מְנַח אַתְנַחְתָּא)
(14) (פִּזְרִי)	(2) (מִרְכָּא טַפְחָא סוּף-פְּסוּקִי)
(15) (מְנַח וּרְקָא מְנַח סְגוּלִי)	(3) (מִהַפְּךְ פִּשְׁטָא וְקַף-קְטוּן)
(16) (יְתִיב מְנַח קְטוּן)	(4) (פִּשְׁטָא מִהַפְּךְ פִּשְׁטָא מְנַח קְטוּן)
(17) (יְתִיב קְטוּן)	(5) (וְקַף-גְּדוּל)
(18) (מִרְכָּא טַפְחָא אַתְנַחְתָּא)	(6) (מְנַח וּלְגַרְמִיָּה מְנַח רְבִיצִי)
(19) (מִרְכָּא טַפְחָא סוּף הַהֲפֵטְרָה)	(7) (דְּרִנָּא תְּבִיר) (8) (מִרְכָּא תְּבִיר)

Troppövningar

Tryck på bilden så kommer ljud filen

A. SOF PASUK

MER - CHAH TIP - CHAH SOP PA - SUK:
Mer - chgh Tip - chgh Sof Pq - suk:

(: — — — — —) (3) (: — — — — —) (2) (: — — — — —) (1)
(: — — — — —) (5) (: — — — — —) (4)

B. ETNACHTAH

MER - CHAH TIP - CHAH MU - NACH ETNACH - TAH
Mer - chgh Tip - chgh Mu - nach Enech - tgh

(— — — — —) (3) (— — — — —) (2) (— — — — —) (1)
(— — — — —) (5) (— — — — —) (4)

C. ZAKEF KATON

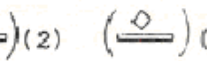
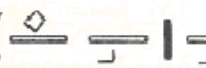
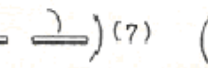
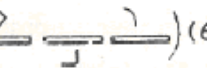
FASH - TAH MAH - PACH PASH - TAH MU - NACH KA - TON
Fash - tgh Mah - pach Pash - tgh Mu - nach Kq - ton

(: — — — — —) (4) (: — — — — —) (3) (: — — — — —) (2) (: — — — — —) (1)
(: — — — — —) (7) (: — — — — —) (6) (: — — — — —) (5)
(: — — — — —) (9) (: — — — — —) (8)
(: — — — — —) (11) (: — — — — —) (10)
(: — — — — —) (13) (: — — — — —) (12)
(: — — — — —) (15) (: — — — — —) (14)
(: — — — — —) (17) (: — — — — —) (16)

D. R'VI-I

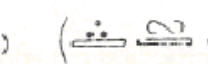
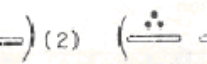

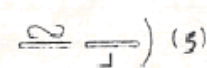
MU - NACH MU - NACH R'-VI - EE
 (Mu - nach 1'-gar-mey)

() (4) () (3) () (2) () (1)
 () (7) () (6) () (5)

E. SEGOL

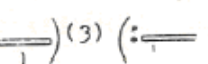
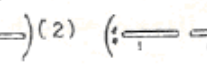

MU - NACH ZAR - KAH MU - NACH SE - GOL
 Mu - nach Zar - kqh Mu - nach Se - gol
 ZAR - KAH SE - GOL
 Zar - kqh Se - gol

() (3) () (2) () (1)
 () (5) () (4)

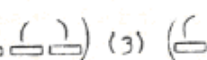
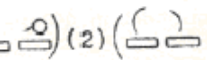

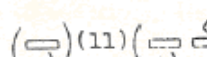
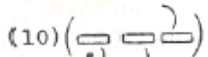

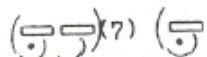

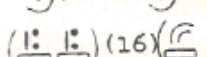
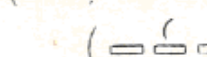
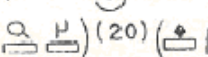
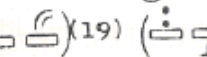
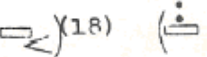
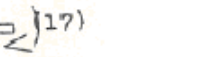

F. SOF HAHAFTRAH

MER - CHAH TIP - CHAH SOF HAHAFTRA - RAH
 Mer - chqh Tip - chqh Sof Hahaftq - rqh

() (3) () (2) () (1)
 () (4)

G. ASSORTED

() (5) () (4) () (3) () (2) () (1)
 () (11) () (10) () (9) () (8) () (7) () (6)
 () (16) () (15) () (14) () (13) () (12)
 () (20) () (19) () (18) () (17)

Tora Berachot

I första berachan (tacksägelsen) tackar vi Gud för Toran genom vilken vi lär oss hur man bör leva. Han valde oss att genom vår Tora förkunna Hans vilja och att på det sätt som vi själva verkar och lever framstå som ett gott exempel.

Tryck på bilden så kommer ljud filen

Den som kallats till Tora läser:

בְּרַכּוּ אֶת יְיָ הַמְּבַרְךְ:

Församlingen svarar

בְּרוּךְ יְיָ הַמְּבַרְךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

Den som kallas till Toran upprepar detta.

בְּרוּךְ יְיָ הַמְּבַרְךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים
וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ,
נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

I andra Brachan tackar vi Gud för Toran, vilken har gjort det möjligt för vårt folk att överleva

Efter föreläsandet läser den som kallats fram:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת,
וְחַיֵּי עוֹלָם נִטְעַ בְּתוֹכֵנוּ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

Tryck på bilden så kommer ljud filen

Berachan före haftaran

I denna bracha tackar vi Gud för profeterna som kämpade för rättfärdighet, frid och sanning.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדְבָרֵיהֶם הַנְּאֻמָּרִים בְּאַמֶּת:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבְנְבִיאֵי הָאַמֶּת וְצַדִּיק:

Berachot efter haftaran

Alltid kan vi lita på Gud. Han är källan till kraft, sanning och rättfärdighet.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל־הַשְּׁלֵמִים, צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנְּאֻמָּן, הַאֹמֵר וַעֲשֵׂה, הַמְדַבֵּר וּמַקְנִים,
שְׂכַל־דְּבָרָיו אֶמֶת וְצַדִּיק: נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, וְנְאֻמָּנִים

Vi tackar Gud för att vi lever i denna tid, när staten Israel etablerades.
Vi hoppas att landet Israel för alltid skall existera i frihet och trygghet

דְּבָרֶיךָ, וְדָבַר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֵר לֹא־יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ
נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל־דְּבָרָיו:
רַחֵם עַל־צִיּוֹן, כִּי הוּא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ:

Vi tackar Gud för Toran som lär oss; för bönera som upplyfter oss; för profeterna som inspirerar oss och för sabbaten som uppfriskar oss.

ברוך אתה יהוה, משלמח ציון בבגיה: שמחגו, יהוה
אלהינו, באלהינו הנביא עבדך, ובמלכות בית דוד משיחך, במהרה
ובא ונגל לבנו, על בסאו לא ישב זר, ולא ינחלו עוד אחרים את
כבודו, כי בשם קדשך נשבעת לו, שלא יבנה גרו לעולם ועד:
ברוך אתה יהוה, מגן דוד:

Det hebreiska alfabetet

Mem	m	מ ם	Alef	-	א
Non	n	נ ן	Bet	b	ב
Samech	s	ס	Vet	v	ו
Ajin	-	צ	Gimel	g	ג
Pe	p	פ	Dalet	d	ד
Fe	f	ף פ	He	h	ה
Tsade	ts	צ ץ	Vav	v	ו
Kof	k	ק	Zain	z	ז
Resch	r	ר	Chet	ch	ח
Schin	sch	שׁ	Tet	t	ט
Sin	s	שׂ	Jod	J	י
Tav	t	תּ	kaf	k	כּ
Tav	t	תׁ	Chaf	Ch	כׁ ן
			Lamed	L	ל

Vokaltecken

o ם	a ן	I ן	e, ä ן	a ן
o ן	Å ן	i ן	e..	a ן
Flyktigt ä ן	Flyktigt å ן	Flyktigt a ן	Sch'va ן	

Bibelns böcker

TORA

Toran är läran som det judiska folket fick då Gud uppenbarade sig för dem vid Sinai. Den innehåller fem böcker:

Första Moseboken	Bereshit	(I Begynnelsen)	Genesis
Andra Moseboken	Shemot	(Uttåget)	Exodus
Tredje Moseboken	Vajikra	(Leviterna)	Leviticus
Fjärde Moseboken	Bemidbar	(I öknen)	Numeri
Femte Moseboken	Devarim	(Orden)	Deuteronomium

NEVIIM

De böcker som ingår i Profeterna delas in i två delar. De s k tidigare profeterna är historiska böcker. De beskriver det judiska rikets historia på den tid då profeter uppträdde bland folket:

Josua Domareboken Samuelsböckerna Konungaböckerna

De s k senare Profeterna innehåller profeternas egna predikningar och förkunnelser, som skrivits ned av dem själva eller andra. De kallas också skriftprofeter. De tre första har haft så mycket att säga, att de fyllt var sin bokrulle.

Jesaja
Jeremia
Hesekiel

De övriga tolv profeternas skrifter ryms i en bok

Hosea	Obadja	Nahum	Haggaj
Joel	Jona	Habbakuk	Sakarja
Amos	Mika	Sefanja	Malaki

KETUVIM

”Skrifterna” innehåller berättelser, poesi, ordspråk och annat som är av värde och kan lära människorna något:

Psaltaren
Ordspråksboken
Job
Höga Visan
Rut
Klagovisorna
Predikaren
Ester
Daniel
Esra och Nehemja
Krönikeböckerna

Sidra - veckoavsnitt

Var och en av Torans fem böcker är indelad i flera avsnitt, ett för var och en av årets veckor. Varje sådant avsnitt kallas en sidra på hebreiska, och varje sidra har ett namn. Namnet är ett av orden i sidrans första mening och har för det mesta inte mycket med innehållet att göra. På Shabat, måndagar och torsdagar läser man sidran högt i synagogan under gudstjänsten. På sidan 152 kan du läsa om hur traditionen att läsa högt ur Toran fick sin början.

Här nedan finns en lista på alla sidrot. Dessutom finns en hänvisning till det kapitel och den vers, som påbörjar varje sidra i en svensk bibelöversättning. Det finns även sidhänvisning till de sidor som tas upp i denna bok.

Bereshit

Första Moseboken

Bereshit	Tishri	kap 1	vers 1
Noach	Cheshvan	6	9
Lech lecha		12	1
Vajera		18	1
Chaje Sara		23	1
Toldot	Kislev	25	19
Vajetse		28	10
Vajishlach		32	4
Vajeshev		37	1
Mikets		41	1
Vajigash	Tevet	44	18
Vajechi		47	28

Shemot

Andra Moseboken

Shemot		1	1
Vaera		6	2
Bo	Shevat	10	1
Beshalach		13	17
Jitro		18	1
Mishpatim		21	1
Teruma	Adar	25	1
Tetsave		27	30
Ki Tisa	Adar II	30	11
Vajakhel		35	1
Pekude		38	21

Vajikra		Tredje Moseboken	
Vajikra		1	1
Tsav	Nisan	6	1
Shemini		9	1
Tazria		12	1
Metsora		14	1
Achare Mot		16	1
Kedushim		19	1
Emor	Ijar	21	1
Behar		25	1
Bechukotaj			

Bamidbar		Fjärde Moseboken	
Bemidbar		1	1
Naso	Sivan	4	21
Behaalotecha		8	1
Shelach lecha		13	1
Korach		16	1
Chukat		19	1
Balak	Tamuz	22	2
Pinchas		25	10
Matot		30	2
Mase		33	1

Devarim		Femte Moseboken	
Devarim	Av	1	1
Vaetchanan		3	23
Ekev		7	12
Ree		11	26
Shoftim	Elul	16	18
Ki Tetse		21	10
Ki Tavo		26	1
Nitsavim		29	9
Vajelech		31	1
Haazinu	Tishri	32	1
Vezot Haberacha		33	1

Profeterna

Inledning

Under Bibelns tid uppträdde många profeter, män som kände en kallelse att sprida Guds ord bland folket och som ibland inspirerades av Gud att förutse framtida händelser. De vandrade omkring i landet och predikade för folket, t ex när människorna lät förleda sig till avgudadyrkan. Några av dem verkade också som rådgivare till olika kungar.

En del av dessa profeter har fått sina förkunnelser och profetior nedtecknade i böcker, som sedan fått sin plats i Bibeln. De kallas skriftprofeter.

En beskrivning av de vanligaste profeterna

Josua (1300 f v t)

Josua, Bibelns sjätte bok, handlar om den tid då israeliterna, under Josuas ledning, erövrade landet Kanaan och hur de olika stammarna bosatte sig i olika delar av landet. Den är den första av den grupp böcker som kallas Profeterna.

Domarboken (1300 –1100 f v t)

Domarboken skildrar den tid då israeliterna leddes av domare. Under den tiden glömde de gång på gång Herren och började dyrka andra gudar, och gång på gång förlät Gud dem och lät dem få ledare som älskade Honom och som ledde dem i striderna mot de kringboende folken.

Första och Andra Samuelsboken (1000 f v t)

De två Samuelsböckerna handlar om profeten Samuel och om Israels två första kungar, Saul och David. Genom Samuel talade Gud till dessa kungar och det var genom Samuel som Han utsåg dem.

Första och Andra Konungaboken (800 f v t)

De två Konungaböckerna fortsätter skildringen av israeliternas kungar och deras liv. De beskriver Salomos regering och de intriger som uppstod efter hans död. Israeliternas rike delas i två – Juda och Israel – med var sin kung. Konungaböckerna följer de båda kungadömena till deras fall. Israels rike faller för assyrierna och försvinner för alltid. Juda rike blir erökrat av Babylonien och en stor del av befolkningen förs bort i den babyloniska fångenskapen. Konungaböckernas tid finns också beskriven i andra av Bibelns böcker.

Profeten Elia (800 f v t)

Bland de många profeter som förkunnade Guds ord och predikade mot avgudadyrkan i Israels rike fanns Elia. Han kom från Tishbe i Gilead. Elia levde för ungefär tvåtusenniohundra år sedan, under Ahavs regeringstid. Han är en av de mest välkända profeterna och en av de mest älskade, även efter sin egen tid. Elia vandrade runt i Israel och predikade mot ogudaktighet, orättvisor och förtryck.

Profeten Elisha (800 f v t)

Elischa var en erkänd gudsman och Elias efterföljare.

Jesaja (700 & 600 f v t)

En av våra viktigaste och mest kända profeter är Jesaja. Liksom de andra profeterna talade han mot folkets syndfullhet och förutsåg Guds straffdomar. Men han profeterade också om syndernas förlåtelse. Många av uppenbarelserna och synerna i hans bok är beskrivna med ett mycket vackert och målande språk.

Under babyloniska fångenskapen framträdde en profet, vars förkunnelser finns upptecknade i andra delen av Jesajas bok. Det är oklart om det rör sig om denne Jesaja eller eventuellt om någon annan. Han förkunnade för folket att Gud, som inte bara är Israels, utan hela jordens Herre, hade utvalt Cyrus för att befria Israel ur fångenskapen. Han återger Guds ord till Cyrus, om hur han skulle underlätta den persiske konungens anstormning, för att göra honom till sitt folks befriare.

Den andre Jesaja såg för sig hur Herren skulle leda sitt folk tillbaka till Sion och göra deras väg lätt.

Jeremia (600 f v t)

En av våra viktigaste skriftprofeter är Jeremia, som levde och verkade i Juda i 40 år, ända till Jerusalems förstöring. Jeremia fick utstå mycket förföljelse på grund av sina förkunnelser. Han betraktades som en förrädare och en fiende till sitt land, och kallelsen att profetera kändes ofta tung. Men när han ibland ville sluta att förkunna Guds ord, kände han att han inte hade något val.

Hesekiel (500 f v t)

Bland de fångar som hade kommit till Babel redan med kung Jojakon, fanns profeten Hesekiel. Han förklarade att en människa bara bestraffas för sina egna synder.

Hesekiels förkunnelser handlade också om möjligheten att omvända sig från synden. De som insåg att de hade felat fick tröst och styrka av hans ord.

Hosea (700 f v t)

Under Jerobeam II:s regeringstid uppträdde också profeten Hosea. Han klandrade folket för deras orättfärdighet och förutsade att Herren skulle låta stränga straff komma över Israel. Med milda ord försökte han få folket att leva i enlighet med de tio buden, men han kunde låta mycket sträng.

Amos (700 f v t)

Mot alla orättvisor och mot de rikas hårdhet och girighet predikade profeten Amos. Han var en herde från Tekoa i Juda, som kände Herrens kallelse att tala till folket, därför lämnade han sin hjord och levde som en vandrande profet.

Amos försökte få de onda och orättfärdiga att omvända sig och följa Herrens lagar. Men folket ville inte lyssna till profeten och omvände sig inte, utan fortsatte på sina onda vägar. Då förkunnade Amos att Gud skulle straffa Israel för deras synders skull.

Obadja (400 f v t)

Obadja uttalade sig kraftigt mot hatet mellan olika nationer. Det var hans starka tro att Gud krävde rättvisa av alla folkslag. Han såg fram emot den dag då Israel skulle bli självständigt utan förtryck för de hedniska nationerna.

Mika (700 f v t)

Profeten Mika förutspådde landets fall och templets förstörelse. Men liksom Jesaja förutspådde även Mika en tid då fred och välstånd åter skulle råda, och då Israel skulle återvända till Sion.

Sakarja (500 f v t)

Sakarja predikade i Israel efter det att de judiska landsförvisade hade återkommit från Babylonien och började återuppbygga Templet . Profeten uppmuntrade folket, trots alla besvär, och höll trofast på drömmen om ett stort tempel som ägnades åt tillbedjan av Herren.

Malaki (400 f v t)

Man vet mycket lite om denna profet. Hans skrifter verkar dock ha skrivits i mitten på 400-talet f v t, då man höll på att etablera det andra Templet. Profeten klagar över bristen på religiöst intresse och på den moraliska nedgången.

Något om bönboken

Näst efter Bibeln är bönboken (Sidur) den viktigaste boken i en judes liv. Den lär, stärker och inspirerar oss dagligen. Bönboken skrevs inte vid ett enda tillfälle av en enda människa eller av en viss grupp människor. Det gick åt hundratals år för att framställa de.

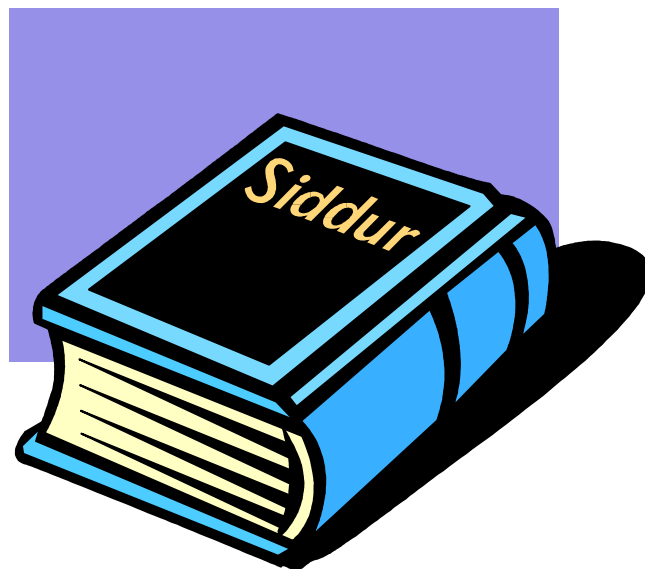
Bönboken kallas Sidur på hebreiska, vilket betyder ”ordning”, eftersom innehållet går i en viss ordning. Gudstjänstens ordning är mer eller mindre konsekvent vad gäller morgon-, eftermiddags-, afton-, vardags-, Shabat-, eller helgdagsböner. Om man känner till böneordningens mönster, blir man inte störd av vare sig varianter eller tillägg som finns hos olika grupper av judar. Två grundbönder dominerar detta mönster. Den ena är *Shemabönen* och den andra är *Amidabönen* (som också kallas för *Shemone Esre*)

Shemabönen är både afton- och morgonbönens kärna eftersom det strå följdande i själva texten: ”...du skall tala om dem (dessa ord)...när du lägger dig ned och när du stiger upp.” (5 Moseboken 6:7)

Amidabönen läses stående i tysthet tre gånger om dagen. På vardagar består den av 19 olika lovsägelser – på Shabat och helgdagar av 7 lovsägelser. Alla andra psalmer och böner i bönboken vävs i och runt omkring denna plan.

På Shabat och helgdagar förekommer två stora tillägg till morgongudstjänsten:

1. Toran läses och 2. ytterligare Amidabön läses, som kallas för *Musaf*. Ordet *Musaf* betyder ”tillägg” därför att denna bön motsvarar det tilläggsoffer som offrades i Templet på Shabat och helgdagar. På Shabat och fastedagar läses även Toran vid eftermiddagsbönen.

Grundläggande gudstjänstordning

I Shacharit (morgonbön)

1. Inledande lovsägelser och psalmer
2. Shema (samt två lovsägelser före och en efter)
3. Amida (stående eller tysta bönen)
4. Toraläsning (endast på måndagar, torsdagar, Shabat och helgdagar)
5. Musaf (endast på Shabat och helgdagar)
6. Alenu (Guds kungadöme)
7. Kadish för sörjande
8. Slutpsalm
9. Adon Olam på Shabat, Jigdal på helgdagar

II Mincha (eftermiddagsbön)

1. Ashre (psalm 145)
2. Uva Letsijon (endast på Shabat och helgdagar)
3. Toraläsning (endast på Shabat och fastedagar)
4. Amida
5. Alenu
6. Kadish för sörjande

III Maariv eller Arvit (aftonbön)

1. Shema (samt två lovsägelser före och tre efter på vardagar, dock endast två efter Shabat och helgdagar)
2. Amida
3. Alenu
4. Kadish för sörjande
5. Adon Olam på Shabat, Jigdal på helgdagar

Att delta i gudstjänsten...

Hebreisk text	Transkription	översättning	när texten läses
ברוך הוא וברוך שמו	Baruch hu uvaruch shemo	Lovad är han och lovat hans namn	då kantorn läser <i>Baruch ata Adonaj</i>
אָמֵן	Amen	Ske alltså	Då kantorn avslutar en bracha
יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמָא וְלְעֵלְמֵי עֵלְמֵיָא:	Jehe shme raba mevarach lealam ulalme almaja	Hans stora namn vare välsignat i evighet och i evigheternas evighet	då kantorn eller sörjande läser kadishbönen
ברוך הוא	Brich hu	Lovad vare han	
ברוך יהוה המברך לְעוֹלָם וָעֶד	Baruch Adonaj hamevorach leolam vaed	Lovad vare Herren, den högt lovade, alltid och evinnerligen	då kantorn läser barechubönen vilken är församlingens kallelse och tillbedjan
קְדוֹשׁ, קְדוֹשׁ, קְדוֹשׁ, יְיָ צְבָאוֹת, מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ ברוך כבוד יי ממוקומו יְמִלּוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הִלְלוּהָ:	Kadosh, kadosh, kadosh Adonaj tsevaot, melo chol haarets kevodo Baruch kevod Adonaj mimekomo. Jimloch Adonaj leolam, elohajich tsijon, ledor vador Heleluja	Helig, helig, helig är härskarornas Herre, hela jorden är full av hans härlighet Lovad vare Herrens härlighet var han än tronar. Herren skall vara konung i evighet...Loven Gud	Då kantorn repeterar Amidabönen. Dessa svar förekommer i den del som kallas för Kedusha då man helgar Guds namn.

Talit

Talit, bönemantel används vid:

- Morgongudstjänsten i synagogan eller i hemmet, dock ej på Tisha Beav
- Mincha på Tisha Beav
- Alla gudstjänster på Jom Kipur
- Alltid av Toraföreläsaren
- Alltid av den som får en alija (blir kallad till Toran) eller en mitsva (ett uppdrag i samband med gudstjänsten t ex att öppna Toraskåpet).
- Alltid av den som bär en Torarulle på Simchat Tora
- Förbedjaren vid alla gudstjänster.

I vissa församlingar och synagogor brukar ogifta ortodoxa judar ej använda talit under gudstjänster. Om de utför en handling som involverar en Torarulle eller om de är förbedjare använder de dock en talit.

En talit besitter i och för sig ingen helighet, men då den har använts överförs helighet till den. Därför skall man inte kasta bort den hur som helst om den har blivit utsliten utan lämna den till en synagoga som ombesörjer att den blir nergrävd på begravningsplatsen.

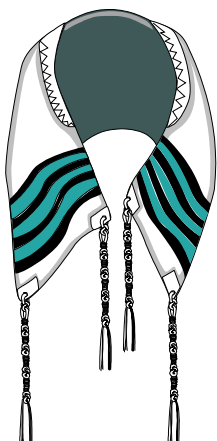
Bön vid påtagandet av tallit

Man håller tsitsit i handen och säger följande bracha:

Lovprisad vare du, Evige , vår Gud.
Världens konung, som har helgat oss
genom sina bud och befallt oss att
hölja oss i tsitsit.

*Baruch ata Adonaj, Elobenu melech haolam,
asher kideshanu bemitsvotav vetsivanu
Lehit atef ba tsi tsit.*

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
אשר קדשנו במצותיו, וצונו
להתעטף בציצת.

Under shacharit (morgonbönen) skall man när man läser Shema hålla i de fyra tsitsiten. När man därför kommer till V'havienu l'shalom strax före Shema tar man de fyra tsitsiten i vänster hand. I bönen vajomer står ordet tsitsit nämnt tre gånger, vid dessa tillfällen kysser man sina tsitsit. Alldeles efter detta står orden *uritem oto*, när man säger dessa tittar man på tsitsiten och kysser dem omigen. Vid ordet *emet* i nästa bön kysser man dem liksom vid ordet *ud'varav* varefter man släpper dem.

Varför lägger man t'filin?

I 5MB 6:8 står det

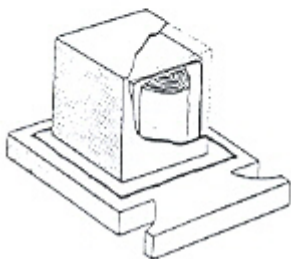
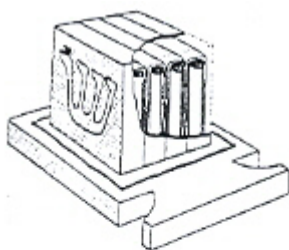
*Du skall binda dem som
ett tecken på din hand och
de skall vara som ett märke
mellan dina ögon.*

וְקָשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת
עַל-יְדֵיכֶם, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין
עֵינֵיכֶם:

Vem skall lägga t'filin

En pojke skall lägga t'filin från och med att han blivit bar mitsva (13 år)

Hur ser t'filin ut?

*Bild 5. Tvärsnitt genom t'filin.
Överst visas t'filin shel rosh och
unders t'filin shel jad.*

T'filin består av två delar – t'filin shel jad (hand) och t'filin shel rosh (huvud), vardera bestående av bajit (kapsel) och r'tsua (rem). I kapslarna finns fyra Tora-avsnitt skrivna på var sin pergamentrulle:

1. 5MB 6:4 – 10 (Shma – se avsnittet om m'zuza)
2. 5MB 11:3 – 22 (se avsnittet om m'zuza)
3. 2MB 131.1 – 11
4. 4 2MB 13:11 – 17

Avsnittet behandlar:

1. Sh'ma – Guds enhet.
2. Belöning och straff för iakttagande resp överträdelse av Torans föreskrifter.
3. Befrielsen ur Egypten – trälomshuset.
4. Plikten att berätta detta för barnen.

När lägger man tefilin?

Man lägger tefilin till shacharit på vardagar, men inte på shabat eller helgdagar. För Chol Hamoed (melalndagaran på Pesach och Sukot) gäller olika minhagim (bruk). I Israel och vissa församlingar i andra länder lägger man inte tefilin under dessa dagar. På Tisha Beav lägger man bara tefilin till mincha.

Lämpligaste tidpunkten att lägga tefilin är på morgonen då det börjar ljusna, men om man inte har tid då, går det bra att göra det ända fram till solnedgången.

Hur lägger man tefilin?

Man börjar med att lägga tefilin shel jag på den svagaste armen, dvs den vänstra för högerhänta och tvärtom för vänsterhänta, på så sätt att kapseln ligger mot överarmsmuskeln mitt för hjärtat och så att knuten på remmen pekar mot hjärtat. Medan man håller kapseln på plats med den andra handen läser man följande bön:

*Lovprisad vare du, Evige vår Gud,
världens konung, som har helgat oss genom sina
bud och befallt oss att lägga
t'filin.*

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין.

Baruch ata Adonaj, Elubenu melech haolam, asher kideshanu bemitsvotav vetsivanu Lehanniach tefilin.

Därefter virar man remmen ett varv kring överarmen och sju varv kring underarmen mellan armbågen och handleden. Resten av remmen viras tillfälligt runt handen. Sedan lägges t'filin shel rosh på så sätt att kapselns nedre kant kommer mitt i pannan vid hårfästet och knuten i nackgropen, medan remmarna hänger ner fram på var sin sida om halsen, Nu säger man följande b'racha:

*Lovprisad vare du, Evige, vår Gud, världens
konung som har helgat oss genom sina bud och ålagt
oss t'filinbudet.*

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל
מִצְוַת תְּפִלִּין.

*Välsignat vare hans härliga rikets namn i
all evighet.*

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

*Baruch ata Adonaj, Elubenu melech haolam, asher kideshanu bemitsvotav vetsivanu al mitsvat tefilin.
Baruch shem kevod malchuto leolam vaed!*

Därefter lossar man remmen kring handen och virar den tre varv kring långfingret, först runt den innersta leden, därefter den mellersta och till sist den innersta leden igen, varefter remmen förs runt ringfingret. Resten av remmen viras kring handflatan. För varje varv man virar remmen kring långfingret läser man en mening av följande:

*Jag vill trolova mig med dig för evig tid.
Jag vill trolova mig med dig i rättfärdighet
och rättvisa, i nåd och barmhärtighet. Jag vill trolova
mig med dig i trofasthet. så skall du känna den
Evige.
(Hosea 2:19-20)*

וְאַרְשָׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם. וְאַרְשָׁתִּיךָ לִי בְצַדִּיק
וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. וְאַרְשָׁתִּיךָ
לִי בְאַמוּנָה, וְיָדַעַתְּ אֶת יי

1. Veerastich li leolam
2. Veerastich li betsedek uvemishpat, uvechesed, uverachamim
3. Veerastich li beemuna vejadaat et Adonaj.

Det ashkenasiska sättet att lägga tefilin är det vanligaste i Norden. Man virar alltså i samma riktning som en normal skruv. Enligt sefardisk och chassidisk minhag viras dock åt motsatt riktning. Det finns emellertid många olika minhagim och hur tefilin skall läggas.

När tar man av tefilin?

På vardagar tas tefilin tidigast av efter bönen *uva l'zion* under morgonbönen, på Rosh Chodesh före Musaf och på Chol Hamoed före Hallel.

Hur tar man av tefilin?

Tefilin tas av i omvänd ordning mot det man lägger dem, d v s först virar man upp den del av remmen som sitter kring handen och fingrarna och lindar upp den runt handen. Därefter tar man av tefilin shel rosh med vänster hand och lägger ner den i tefilinpåsen. Sedan också tefilin shel jag. Använder man talit tas den på före och tas av efter böneremmarna (man följer här regeln om att ”det vanligaste har företräde”).

Observera att remmen skall läggas med den svarta sidan utåt och att man inte får ha något annat, t ex klocka och ringar mellan huden och tefilin. Om man av någon anledning inte kan lägga den ena tefilin skall man ändå lägga den andra och säga tillhörande bracha.

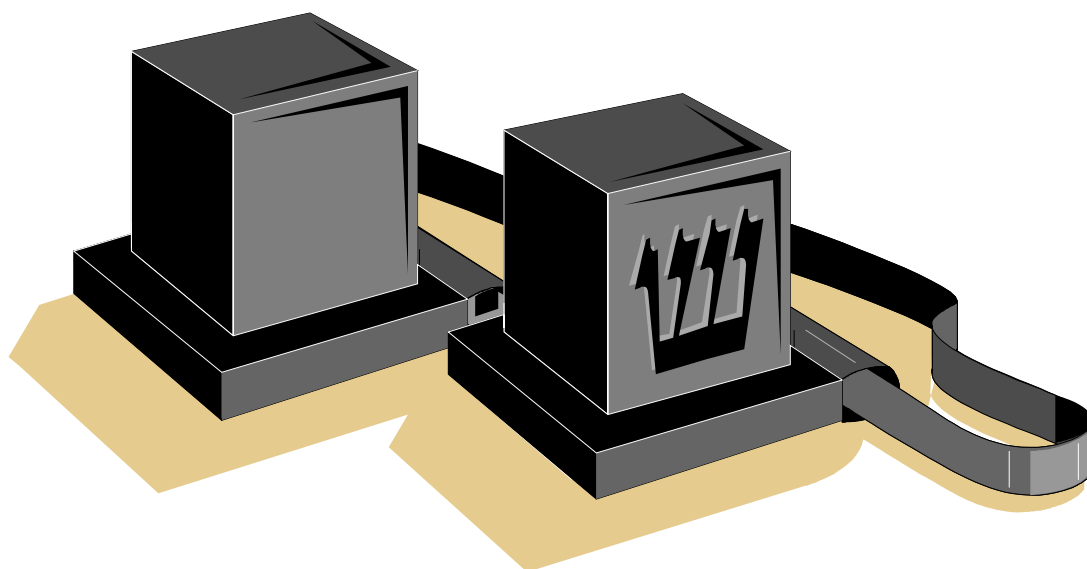
Man står upp medan man lägger eller tar av tefillin. Under detta är det förbjudet att säga något, utom ”amen” då någon säger sin bracha över tefilin.

Böneremmarna förvaras i härför avsedd påse med tefilin shel rosh underst och tefilin shel jad överst, så att de är lätta att hitta.

Pergamentrullarna skall vara skrivna av en sofer och tefilin måste vara felfria. I tveksamma fall bör någon sakkunnig tillfrågas.

När det en gång fastställts att tefilin är brukbara gäller detta i fortsättningen så länge som kapseln är hel och inte har lossnat från underlaget. Om man bara lägger tefilin någon gång då och då måste man låta en sofer undersöka dem två gånger under en sjuårsperiod. För att remmarna skall hålla sig svarta kan de smörjas in med något vegetabiliskt fett eller något tillåtet färgmedel.

Eftersom tefilin innehåller pergament med text från Toran får man inte kasta dem om man vill göra sig av med dem. De måste lämnas till en synagoga som ombesörjer att de grävs ned på en begravningsplats.

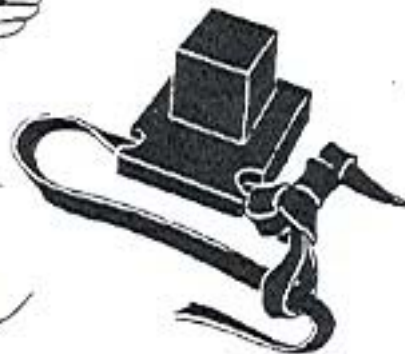

framifrån

bakifrån

hand-tefilin

bakifrån

huvud-tefilin

från sidan

Shabatljusen

Tändandet av Shabatljusen är en mitsva (bud) som framför allt gäller kvinnor, till skillnad från många andra mitsvot som främst gäller män. Det är därför sed i många familjer att t o m småflickor tänder ljus, för att i god tid vänja sig vid detta. När en flicka har blivit Bat mitsva bör hon tända ljus varje Shabat.

Varför tänder man ljus?

Före elektricitetens och fotogenens tid var ljus en dyrbar lyx, något man bara kostade på sig vid högtidliga tillfällen. På så sätt kom levande ljus att bli en symbol för glädje och fest. Rabbimerna bestämde därför att man skulle tända flera ljus varje Shabat, eftersom det var veckans högtidligaste tillfälle då allting skulle vara så fint som möjligt.

När en kvinna (eller man) tänder ljusen på fredagskvällen, markerar hon sabbatens början – hon ”startar” Sabbaten. Om hon är gift och/eller har barn, ”startar” hon Sabbaten för hela familjen.

Vad tänder man?

Ljusen skall vara hela och vita. I nödfall kan man ta någon annan sort. Huvudsaken är att de är långa nog för att brinna under hela Sabbatsmåltiden. Det skall vara minst två ljus. De två ljusen symboliserar orden ”shamor” (håll) och ”Zachor” (kom ihåg), de två verb som förekommer i Torans Sabbatsbud. Att hålla sabbaten och att komma ihåg sabbaten är två olika aspekter av sabbatsfirandet; den första mer fysisk, den andra mer psykisk.

(Detta kan också tolkas så, att man skall hålla sabbaten medan den pågår, men även komma ihåg den under veckans övriga dagar, så att man firar den på rätt sätt.) Om man vill, går det bra att tända fler än två ljus. I nödfall räcker det med ett.

När skall ljusen tändas?

Man tänder ljusen på fredagens eftermiddag eller kväll, ca 18 minuter före solnedgången; det är då Sabbaten börjar.

Om det av någon anledning är mer praktiskt, kan man tända ljusen redan 1 ½ timme tidigare. I så fall börjar sabbaten vid ljuständningen.

Hur gör man?

I vanliga fall läser man en bracha (välsignelse) innan man utför handlingen: man uttalar brachan över ett äpple innan man smakar på frukten etc. I det här fallet stöter man dock på ett problem i och med att man uttalar brachan över ljusen börjar Sabbaten och då kan man inte längre tända ljusen, eftersom man inte får använda eld på Sabbaten. Rabbinerna måste alltså hitta på ett sätt att lösa detta dilemma – ett sätt att läsa brachan efter det man tänt ljusen och samtidigt få det att verka som om man läst brachan före tändandet. Låter det komplicerat? Så här går det till:

1. tänd ljusen
2. bred ut händerna över ljusen och för dem sedan tre gånger emot dig med en välkomnande gest, så att du kan inandas ljusens doft och värme. (detta är inte nödvändigt, med det är en vanlig tradition).
3. sätt händerna för ögonen, så att du inte ser ljusen.
4. uttala brachan
5. Titta på ljusen – då blir det som om det först nu tändes. Gläd dig åt ljuslågorna och försök känna ögonblickets högtidlighet. Det är viktigt, dels för att inte brachan skall ha uttalats i onödan, dels för din egen skull: du utför just nu en helig ceremoni och det skall kännas litet speciellt.
6. Om du vill, kan du lägga till en egen privat bön om något du tycker är extra viktigt.
7. Shabat Shalom!

*Baruch ata Adonaj, elobenu melech haolam,
asher kideshanu bemitsvotav, vetsivanu
lebadlik ner shel Shabat*

*Lovad vare du Herre, vår Gud, världens
konung, som har belgat oss med sina bud och
befallt oss att tända ljus för Sabbaten.*

På en helg byter man ordet ”Shabat” mot ”Jom tov”. På Jom Kipur säger man istället ”Jom Hakipurim”.

SH'MA

שְׁמַע

Hör Israel, Herren, vår Gud, Herren är En.

שְׁמַע | יִשְׂרָאֵל | יְיָ | אֱלֹהֵינוּ | יְיָ | אֶחָד:
כְּרוֹךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

Baruch. Lovat vare hans härliga rikets namn alltid och evinnerligen.

Veabanta. Och du skall älska Herren, din Gud, av allt ditt hjärta och av all din själ och av all din kraft. Dessa ord, som jag i dag befäller dig skola vara i ditt hjärta. Du skall inskräpa dem hos dina barn, du skall tala om dem när du sitter i ditt hus och när du går på vägen, när du lägger dig ned och när du stiger upp. Du skall binda dem som ett tecken på din hand, och de skola vara som ett märke mellan dina ögon. Och du skall skriva dem på dörrposterna i ditt hus och på dina portar. 5MB 6:5-59

Vehaja. Och det skall ske att om ni hör de bud som jag i dag ger er, så att ni älskar Herren, er Gud och tjänar honom av allt ert hjärta och av all er själ, så skall jag ge åt ert land regn i rätt tid, höstregn och vårregn, och du skall få inbärga din säd och ditt vin och din olja. Jag skall ge din boskap träs på din mark; och du skall äta och bli mätt. Men tag er till vara, låt inte era hjärtan bli förförda så att ni viker av och tjänar andra gudar och tillber dem; ty då skall herrens vrede upptändas mot er, och han skall tillsluta himlen, så att regn inte faller och marken inte ger sin gröda; och ni skall med hast bli utrotade ur det goda land som Herren vill ge er. Så skall ni nu lägga dessa mina ord på ert hjärta och ert sinne, och ni skall binda dem som ett tecken på er hand, och de skall vara som ett märke mellan era ögon; och ni skall lära era barn dem, genom att du talar om dem när du sitter i ditt hus och när du går på vägen, när du lägger di ned och när du stiger upp; och du skall skriva dem på dörrposterna i ditt hus och på dina portar; så att ni och era barn skall få bo länge i det land som Herren med ed har lovat era fäder att ge dem, lika länge som himlen välver sig över jorden. 5 MB 11:13-21

Vajomer. Och Herren talade till Mose och sade: Tala till Israels barn och säg till dem att de och deras efterkommande skall göra sig skådetrådar i hörnen på sina kläder och sätta ett mörkblått snöre på varje hörn. Och detta skall ni ha till prydnad, för att ni, när ni ser på dem, skall tänka på alla Herrens bud och göra efter dem och inte sväva omkring efter era hjärtans och ögons lustar, som ni löper efter i trolös avfällighet. Ty jag vill att ni skall tänka på och följa alla mina bud och vara helgade åt er Gud. jag är Herren, er Gud, som har fört er ut ur Egyptens land, för att jag skall vara er Gud. Jag är Herren. er Gud.

וְאַהֲבַתְּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּכָל-לְבָבְךָ
וּכְכָל-נַפְשֶׁךָ. וּכְכָל-מְאֹד וְהָיוּ הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה. אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם. עַל-לְבָבְךָ:
וּשְׁנַנְתָּם לְבְנֶיךָ. וְדַבַּרְתָּ בָם כִּשְׁכַתְּךָ בְּבֵיתְךָ.
וּכְלַכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ. וּבְקוּמְךָ. וּקְשַׁרְתָּם
לְאוֹת עַל-יָדְךָ. וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ.
וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

וְהָיוּ אִם-שָׁמַעַתְּ שְׁמֵעוּ אֶל-מְצוֹתַי. אֲשֶׁר
אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. לְאַהֲבָה אֶת יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם. וְלַעֲבֹדוֹ כָּכָל-לְבַבְכֶם וּכְכָל
נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטָּר-אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ. יוֹדֶה
וּמְלֻקֹּשׁ. וְאִסַּפְתִּי דְגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ.
וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדְךָ לְבְהֵמְתְּךָ. וְאִכְלָתָ
וּשְׂבַעְתָּ. הַשְּׂמֵרוֹ לָכֶם פֶּן-יִפְתָּה לְבַבְכֶם.
וּסְרַתֶם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף-יְיָ בְּכֶם.
וְעָצַר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מִטָּר.
וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת-יְבוּלָהּ וְאִכְרֵתֶם
מִחָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־נָתַן לָכֶם:
וּשְׂמַתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹה עַל-לְבַבְכֶם
וְעַל-נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶם אֹתָם לְאוֹת
עַל-יָדְכֶם. וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
וְלִמְדֹתֶם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם. לְדַבֵּר בָּם.
כִּשְׁכַתְּךָ בְּבֵיתְךָ. וּכְלַכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ. וּבְשֹׁכְבְּךָ
וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמֵי בְנֵיכֶם
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשַׁעַע יְיָ לְאַבְרָהָם לְתַת
לָהֶם. בְּיַמֵּי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית
עַל-בְּגָדֵי בְּגִדֵיהֶם לְדֹרֹתָם. וְנָתַנּוּ עַל-צִיצִית
הַבְּגָה פִתְּיֵל תְּכֵלֶת. וְהָיוּ לָכֶם לְצִיצִית.
וְרִאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מְצוֹת יְיָ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם. וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם
וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם. אֲשֶׁר-אֹתָם זִמִּים אַחֲרֵיהֶם:
לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת-כָּל-מְצוֹתַי.
וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם.
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי | אֶתְכֶם | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.
לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים. אֲנִי | יְיָ | אֱלֹהֵיכֶם:

Kidush för Sabbatsmorgonen

Efter sabbatsmorgonens gudstjänst läses *kidush* åter, antingen i synagogan eller hemma, innan man slår sig ner vid sabbatsbordet.

Denna kidush är enklare än fredagskvällens. Egentligen är välsigenlsen över vinet tillräckligt men för att ge den ytterligare betydelse är det dock vanligt att inleda med verser ur Toran, som gäller sabbaten.

Veschamru Och Israels barn skall hålla sabbaten, så att de firar den släkte efter släkte, såsom ett evigt förbund. Den skall vara ett evigt tecken mellan mig och Israels barn; ty på sex dagar gjorde Herren himmel och jord men den sjunde dagen vilade han och tog sig ro.

Zachor Tänk på Sabbatsdagen, så att du helgar den. Sex dagar skall du arbeta och förrätta alla dina sysslor; men den sjunde dagen är Herrens, din Guds, sabbat: då skall du inte förrätta någon syssla, varken du eller din son eller din dotter, ej heller din tjänare eller din tjänarinna eller din dragare, ej heller främlingen som är hos dig inom dina portar. Ty på sex dagar gjorde Herren himlen och jorden och havet och allt vad i dem är, men han vilade på sjunde dagen; därför har Herren välsignat sabbatsdagen och helgat den.

Savri Lyssna, ni vise, ni lärare, mina herrar

Baruch Lovad vare du Herre, vår Gud, världens konung, som skapat vinrankans frukt.

Man dricker sittande av kidushvinet och bjuder sedan bordsgästerna. Därefter läser man över de två sabbatsbröden.

Baruch, Lovad vare du Herre, vår Gud, världens konung, som frambringar bröd ur jorden.

וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת,
לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹר וָדֹר תֵּם בְּרִית
עִוְלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא
לְעֹלָם, כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת
הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ.

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת
יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתֶּךָ.
יוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ, לֹא
תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה, אֹתָהּ וּבְנֶךָ וּבִתְךָ
עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמָתְךָ, וּגְרֶכְךָ אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ
אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת
כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי-
עַל כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת
וַיְקַדְּשֵׁהוּ.

סְבִרֵי מְרִנָּן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתֵי:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

קדוש

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ.

Havdala – avslutningsceremoni

Havdala är en ceremoni, som äger rum vid Shabats- eller helgdagens slut för att markera vardagens inträde. Havdala läses efter Maariv.

Till havdala bör det finnas vin eller någon annan dryck (utom vatten) samt ett flätat ljus och väldoftande kryddor. Man håller bägaren så full att lite vin rinner över kanten. Ljuset skall vara flätat, så det är som en fackla. Har man inte något sådant ljus kan man sätta två ljus intill varandra och böja ihop vekarna, så att lågorna brinner samman. En blind skall ej läsa brachan över ljusen. För att läsningen av denna bracha ej skall ske förgäves, håller man händerna bredvid ljuset och betraktar den skugga ljuset kastar på handen. Kryddorna läggs ofta i en särskild behållare, en så kallad besaminbössa (besamin=kryddor). Man kan använda vilka aromatiska kryddor som helst.

Man står upp, håller bägaren med vin eller någon annan dryck i höger hand och säger följande:

Se, Gud är min hjälp, jag är trygg och fruktar ej, ty min seger och sång är Jah, den Evige, och han var min hjälp och i fröjd skall ni ösa ur räddningens källor. Hos den Evige är hjälpen, över ditt folk komme din välsignelse. Sela Härskarnas Herre är med oss. Jakobs Gud är vår tillflykt, Sela Hos judarna var det ljus och glädje, fröjd och härlighet. Så må det och vara hos oss. Räddningens bägare lyfter jag och den Eviges namn åkallar jag.

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי, אֲבֹטַח וְלֹא אֶפְחָד, כִּי
עָזִי וְזִמְרַת יְיָ, וַיְהִי לִי לְיִשׁוּעָה:
וַיִּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה:
לִי הַיְשׁוּעָה עַל עַמֶּךָ בְּרִכְתְּךָ סֵלָה: יי
צְבָאוֹת עֲמָנוּ מִשָּׁגֵב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
סֵלָה: יי צְבָאוֹת אֲשֶׁר־י אָדָם בִּטַּח בְּךָ: יי
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בַיּוֹם קִרְאָנוּ:
לְיִהוּדִים הַיְתֵה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשִׁשׁוֹן
וּיְקָר: כִּן תִּהְיֶה לָנוּ, כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׁא.
וּבְשֵׁם יי אֶקְרָא:

Lovprisning över vinet

*Lovprisad vare du, Evige, vår Gud
Världens konung, skaparen av vinstoc-
kens frukt.*

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא
פְּרֵי הַגֶּפֶן.

Över andra drycker

*Lovprisad vare du, Evige, vår Gud
Världens konung, på vars ord allt
kommit till*

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא
פְּרֵי הַגֶּפֶן.

Över välluktande kryddor

*Lovprisad vare du, Evige, vår Gud
Världens konung, som har skapat mång-
faldiga örter.*

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא
מִיְיָ בְּשָׂמִים:

Efter brachan luktar man på kryddorna. Man håller händerna så nära ljuset att man kan se skuggan av fingrarna falla på handflatan och säger följande:

*Lovprisad vare du, Evige, vår Gud
Världens konung, skaparen av eldens flamma.*

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא
מִיְיָ בְּשָׂמִים:

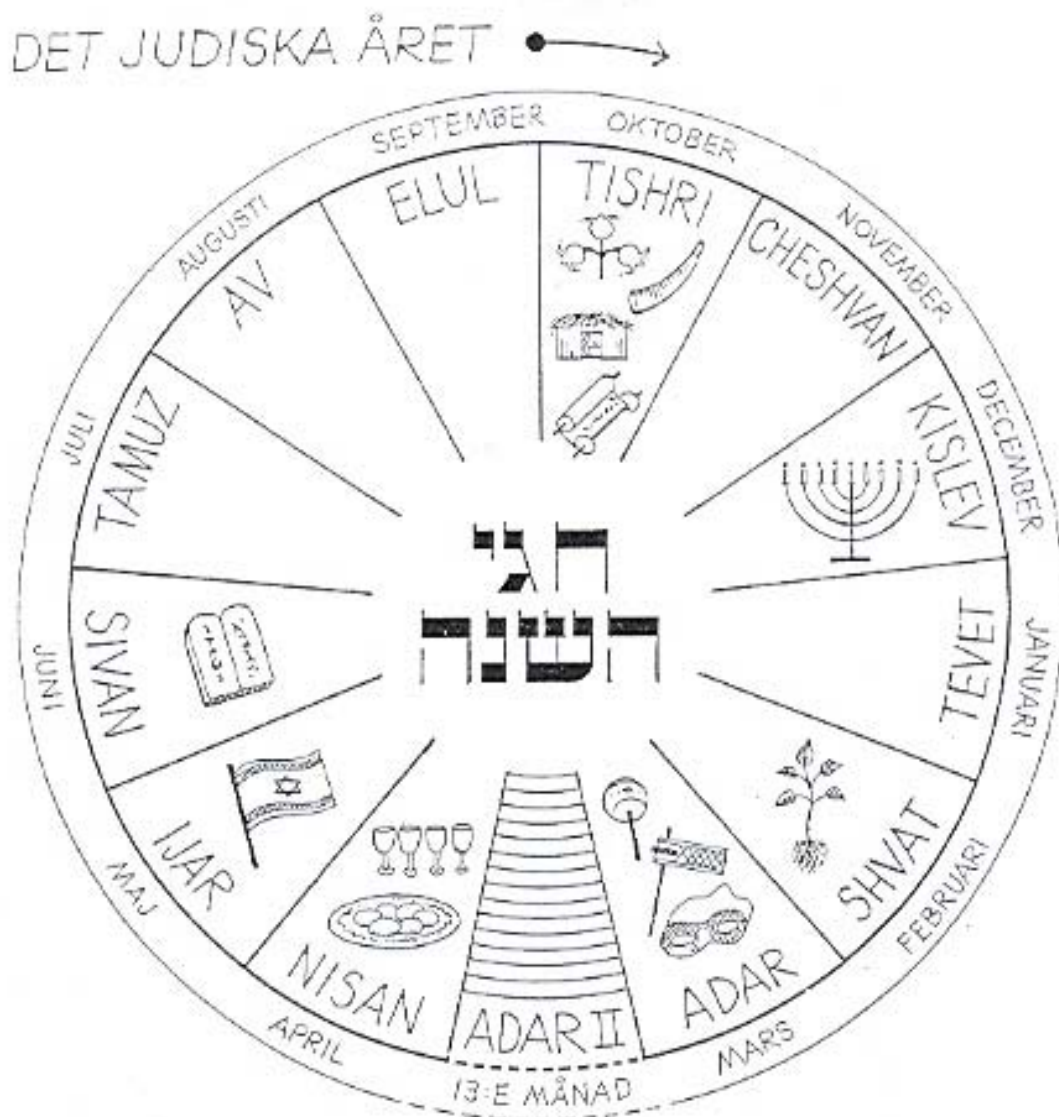
Man tar bägaren i handen och fortsätter:

*Lovprisad vare du, Evige, vår Gud
Världens konung, som har åtskilt det heliga från
det profana, ljuset från mörkret, Israel från folken,
den sjunde dagen från de sex arbetsdagarna.
Lovprisad vare du, Evige, som åtskiljer heligt från profant.*

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוּל, בֵּין אֹר
לְחָשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם
הַשְּׁבִיעִי, לְשֵׁנֵי הַמַּעֲשֶׂה: בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוּל:

Man sätter sig ner och dricker ur drycken. Efter detta släcker man ljuset genom att doppa ner vecken i vätskan på fatet.

Om man av någon anledning inte har gjort havdala direkt efter maariv vid Shabats utgång, så kan man göra havdala när som helst ända till solnedgången på tisdag, dock utan ljus och kryddor.

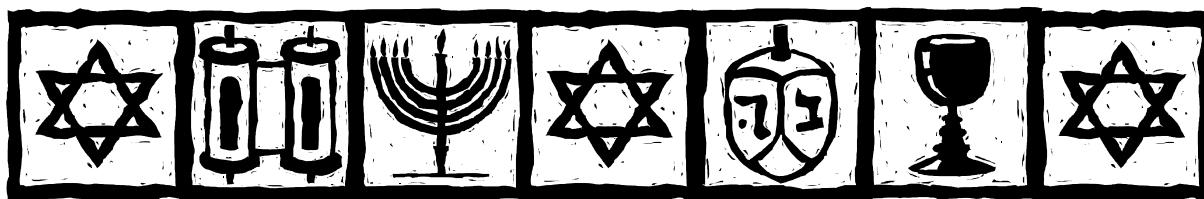
Det religiösa året

Det judiska året har tolv månader. Månaderna följer månens omlopp och har omväxlande 29 eller 30 dagar. Den första dagen, vid nymåne, firas nymånadsdagen (Rosh Chodesh). För att det judiska året skall stämma överens med det borgerliga året (solåret) och för att de judiska festerna skall passa naturens rytm, så att t ex Pesach infaller i vårens månad (2 Mos 12:1), har man räknat ut att man behöver sätta till en månad (adar II) sju gånger under 19 år. Namnen på månaderna härstammar huvudsakligen från tiden för exilen i Babylonien (se sid 137).

Den judiska dagen börjar vid mörkrets inbrott och slutar på kvällen vid mörkrets inbrott.

Shabat och helgdagar börjar omkring en timme före mörkrets inbrott. Veckans första dag är söndagen (jom rishon). De följande dagarna har sifferbeteckning.

Årets helgdagar

15-22 nisan (i vårens månad= den första månaden) Pesach – påsk till åminnelse av uttåget ur Egypten (3 Mose 23:4) sid 52. Pesach är framför allt frihetens fest. Under Moses ledning tågade judarna ”genom Röda havet” och genom öknen i 40 år innan Gud förenade människorna till ETT folk och lät dem komma in i sitt land. Läs Hagadan.

Omerräkningen påbörjas den andra sederkvällen – 49 dagar till Shavuot. Omertiden är en sorgetid, en påminnelse om upprepade judeförföljelser under denna tid. 33 baomer (Lag Baomer) är en glädjedag som ofta används för att fira bröllop under denna period.

27 nisan – Jom Hashoa – minnesdag för Warszawaghettot och nazismens offer.

5 ijar – Jom Haatsmaut – Israels självständighetsdag

28 ijar – Jom Jerushalajim – Jerusalem återförenades 1967

Dessa tre dagar är nya i vår kalender och är knutna till vår nyaste historia.

6 sivan – Shavuot – veckofesten (7 veckor efter Pesach) har som de flesta helgdagar två betydelser. För det första var det på denna dag för över 3000 år sedan som judarna mottog lagen – Toran – vid berget Sinai. Därigenom fick judarna den lära som bestämt deras livsväg och gjort dem till ett folk (sid 56)

För det andra firar vi den stora skördefesten och förstlingsfrukterna (jom habikurim)

9 av – Tisha Beav= 9:e dagen i av – fastedagen till åminnelse av båda templens förstöring. (år 586 f v t och år 70 e v t) och därmed den judiska statens undergång.

1 och 2 tishri (första dagen i sjunde månaden) – shofarblåsningens dag – Rosh Hashana – nyår (3 Mos 23:24) är en religiös helg som manar till självrannsakan och botgöring. Shofar(vädurshorn) blåses i synagogan. 1-10 tishri – de tio botdagarna.

10 tishri – Jom Kipur – Försoningsdagen (3 Mos 23:27 – se sid 63) ägnas helt åt gudstjänst i synagogan och är en fastedag.

15-21 tishri – Sukot – Lövhyddofesten (3 Mos 23:34 – se sid 63) påminner om vårt folks 40-åriga vandring i öknen efter uttåget ur Egypten. Festen är även en skördefest – etrog och lulav är festens symboler. (3 Mos 23:40)

22 tishri – Shemini Atseret – slutfesten (3 Mos 23:34) innehåller en bön om regn efter skörden för att förbereda för nästa års skörd.

23 tishri – Simchat Tora – Toraglädjefesten (de två sistnämnda är på en och samma dag i Israel)

25 kislev – Chanuka – Tempelinvigningsfesten (se sid 164). Denna fest firades till åminnelse av judarnas befrielsekamp från syrierna år 165 f v t. Mattatias och hans söner, mackabéerna, renade templet i Jerusalem från avgudadyrkan och återinvigde det till Guds ära.

15 shevat – Tu bishvat – Trädens nyår. Den judiska kalendern är bunden till årstiderna och till odlingen. Enligt Bibeln skall man inte äta frukten av ett träd förrän på 5:e året. För att veta åldern på ett träd bestämdes att Tu bishvat blev trädens födelsedag

14 adar – Purim – Lottfesten. (Infaller i skottår i adar II). Esters bok – Megilla – berättar för oss historien om kung Ahasverus, drottning Ester, hennes släkting juden Mordechai och den elake ståthållaren Haman. (se sid 156)

Pesach, Shavuot och Sukot kallas även de tre vallfärdsfesterna, d v s under dessa fester vallfärdade folket till Jerusalem.

